

1930'larda İki Halkevi Dergisinde Siyasi Telkin Üzerine Bir Değerlendirme: 19 Mayıs ve Ortayayla Çağdaş GÖRÜCÜ¹

Öz

Araştırma Makalesi

Erken cumhuriyet döneminde, 1932'den itibaren tek parti rejiminin kökleştirilmesi amacıyla birçok şehirde Halkevleri kurulmaya başlamıştır. Halkevleri, kültür alanındaki görevlerinin yanı sıra Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) siyasi prensiplerinin geniş halk kitlelerine telkin edilmesi için çaba sarf etmiştir. Aynı dönemde CHP tarafından bir sözlü propaganda örgütü olarak Halk Hatipleri Teşkilatı'nın da kurulduğu bilinmektedir. Bununla birlikte bu örgütte görevlendirilenlerin propaganda işlerini aleni bir şekilde yürütmemeleri istenmiştir. Bu durum araştırmacılar için Halk Hatipleri Teşkilatı hakkında somut bilgiler toplamayı güçleştirmektedir. Ancak özellikle taşra şehirlerinde CHP'ye bağlı bu iki oluşumun faaliyetlerinin uygulamada iç içe geçtiğini belirtmek gerekir. Bu nedenle taşra Halkevleri tarafından yayımlanmış dergiler, yalnızca Halkevlerinin değil aynı zamanda Halk Hatipleri Teşkilatı'nın faaliyetleriyle ilgili çıkarımlarda bulunabilmek için başlıca kaynak niteliğini taşımaktadır. Bu çalışmada, Halkevleri dergilerinden ikisi, "19 Mayıs" ve "Ortayayla"da yer alan siyasi yazılar ele alınarak, telkin faaliyetlerinin içeriği değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halkevleri, Halk Hatipleri Teşkilatı, Telkin, Basın, Propaganda

An Evaluation on the Political Indoctrination in Two Journals of People's Houses in the 1930s: 19 Mayıs and Ortayayla

Abstract

Research Paper

In the early republic period starting from 1932 People's Houses were founded in many cities in order to root the one-party regime. In addition to their duties in the field of culture, People's Houses have made efforts to indoctrinate the political principles of the Republican People's Party (RPP) to large masses. It is known that People's Orators Organization was established as an oral propaganda organization by RPP in the same period. However, those who were assigned within this organization were asked not to conduct the party propaganda work publicly. This makes it difficult for researchers to gather concrete information about the People's Orators Organization. However, it should be noted that the activities of these two entities connected to the RPP, especially in the provincial cities, are intertwined in practice. For this reason, the journals published by the provincial People's Houses are the main sources for making inferences about the activities of not only the People's Houses but also the People's Orators Organization. This study, tries to evaluate the content of indoctrination activities, by elaborating political articles published in two journals of People's Houses, "19 Mayıs" and "Ortayayla".

Keywords: People's Houses, People's Orators Organization, Indoctrination, Press, Propaganda

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 04.11.2020

Kabul tarihi / Accepted 06.02.2021

¹ Dr. Öğr. Üyesi Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, cagdas.gorucu@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9302-1358

Giriş

1930'lu yıllar, Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) deneyimi sonrasında tek parti rejiminin giderek keskinleştiği bir dönemi ifade etmektedir. Bu çerçevede Halkevleri ise rejim açısından söz konusu dönemin sembol kurumlarının başında gelmektedir. 1931 yılında yapılan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın III. Büyük Kongresi'nde hem bizzat Mustafa Kemal tarafından Kemalizm olarak adlandırılan ilkeler "Altı Ok" olarak son şeklini almış hem de söz konusu ilkelerin geniş kitlelere yayılması için mekanizmalar oluşturulması fikri benimsenmiştir. Kongre öncesinde Türk Ocakları, cumhuriyet döneminde giderek hükümet politikalarıyla bütünleşmiş olmasına karşın, 250'den fazla şubeye ve 30.000'den fazla üyeye sahip bir örgüt olarak tek parti yönetiminin kökleştirilmesinin önünde bir engel olarak görülmesi nedeniyle hükümetin talebi doğrultusunda kendini lağvetme kararı almıştır. Bunun sonucunda kongrede Türk Ocakları'nın yerine firkanın kontrolünde Halkevlerinin kurulması kararlaştırılmıştır (Üstel, 2002: 266; Yeşilkaya, 2001: 113). Söz konusu karar doğrultusunda 19 Şubat 1932'de 14 tane Halkevi (Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, Eskişehir, İzmir, Konya, Malatya, Samsun) açılmış ve kısa zaman içerisinde bu sayı artmıştır (CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi, 1938: 33).

SCF deneyiminin ve Menemen Olayının ardından kurulan Halkevlerinin, CHP iktidarının halkla temasını artırma ve rejimi topluma benimsetme çabasının bir ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Bu amaç doğrultusunda Halkevleri, erken cumhuriyet döneminde rejimin milliyetçi, laik ve halkçı prensiplerinin kitlelere aşılana (telkin edilmeye) çalışıldığı kültürel ve politik merkezler olmuşlardır.

Halkevlerinin faaliyetlerinin önemli bir kısmını dergi, kitap ve broşür yayımlanması, kütüphaneler kurulması, şehir ve kasabalarda konuşmalar veya konferanslar düzenlenmesi oluşturmuştur. Bununla ilgili olarak Kemal Karpat'a (1974: 70) göre; söz konusu yayın faaliyetleri yayıncılık ve gazeteciliğe yönelik ilgiyi ve beraberinde kâğıt ihtiyacını artırmış, yeni basımevlerinin kurulmasına ve profesyonel bir matbaacı kesiminin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur.

Esasen Osmanlı topraklarında İstanbul dışındaki ilk süreli yayınlar "vilayet gazeteleri" olmuş, daha sonra II. Meşrutiyet döneminin siyasi ikliminde birçok Anadolu şehrinde iktidar veya muhalefet yanlısı yayınlar çıkmıştır. Milli Mücadele yılları da yerel basının yaygınlık kazandığı üçüncü dönemdir. Halkevlerinin kuruluşu ise Anadolu'da yeni bir yerel basın dalgasına zemin hazırlamıştır² (Varlık,

---

² Örneğin 1939 yılı itibarıyla İstanbul, Ankara ve İzmir haricinde 20 ilde dergi yayımlanmaktadır. Bunlardan yalnızca tek derginin yayımlandığı 16 ildeki dergilerin tamamı Halkevi dergileridir. İki veya daha çok derginin yayımlandığı 4 ildeki dergilerin de çoğu Halkevleri tarafından yayımlanmaktadır (Kocabaşoğlu, 2007: 597-598). Dolayısıyla bu dönemde taşrada dergicilik, birkaç istisna haricinde Halkevlerine ait bir faaliyettir. Bu tabloda tek parti idaresinin basın üzerindeki sıkı denetiminin de payı olduğunu belirtmek gerekir.

2001: 268). Aynı zamanda bu yayınlar 1928’te kabul edilen Latin alfabesinin kullanımının genelleşmesi için bir araç işlevi görmüşlerdir. Ayrıca bu yerel yayıncılık, cumhuriyet rejimini destekleyen toplumsal gruplara ve entelektüellere genç nesil üzerinde kendi ideolojik izlerini bırakma imkânı sağlamıştır (Karpaz, 1974: 70).

Esas itibariyle kitlelere yönelik siyasi telkin faaliyetlerinin yürütücüleri ise daha ziyade, söz konusu Halkevi yayınlarının önemli kısmının yöneticiliğini yapan ve genel itibariyle yazarlarının büyük kısmını oluşturan nitelik olarak daha alt düzey entelektüeller olmuştur. Bilim, edebiyat veya gazetecilik alanında ulusal tanınırlığı olmayan bu kişiler, hem cumhuriyet rejiminin geniş kitleler nezdinde savunuculuğunu üstlenmiş, hem de tek parti yönetiminin kökleştirilmesinde önemli bir işlev görmüşlerdir.

1930’lu yıllarda siyasi telkin faaliyetleri yalnızca Halkevleri ile sınırlı kalmamıştır. Ayrıca doğrudan doğruya bu konuyla ilgilenmek üzere Halk Hatipleri Teşkilatı kurulmuştur. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken önemli bir husus, Halkevleriyle Halk Hatipleri Teşkilatı’nın yüklenmiş olduğu halka yönelik telkin görevini fiilen nasıl yerine getirmeye çalıştıklarına dair yeterli sayıda çalışmanın bulunmamasıdır. Esasen böyle bir çalışmayı gerçekleştirmek, ilgili kaynakların dağınık ve eksik olması nedeniyle kolay bir iş de değildir. Bununla birlikte Halkevleri tarafından taşrada çıkarılan dergiler, bu konuda önemli veriler sunma ihtimali taşımaktadır.

Bu çalışmada 1932-1951 döneminde Halkevlerinin yayımladığı dergilerden ikisi olan *19 Mayıs: Samsun Halkevinin Aylık Dergisi* ile *Ortayayla: Sivas Halkevi Aylık Dergisi* ele alınmıştır. Böylelikle cumhuriyetin yönetici kadroları tarafından yapılması öngörülen telkin faaliyetlerinin fiilen nasıl gerçekleştirildiğine dair birtakım öğeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu iki derginin tercih edilme sebeplerinden biri, her ikisinin de yayımları zaman zaman kesintilere uğramış olmakla birlikte, kayda değer bir süre varlıklarını sürdürebilmiş olmalarıdır. Bir diğer nedeni ise her iki derginin de yayın faaliyetlerinde, yukarıda sözü edilen, ulusal tanınırlığı olmayan ama kitlelerin siyasi telkininde önemli rol oynayan nitelik olarak daha alt düzey aydınların somut bir örneği olarak değerlendirilebilecek ortak bir figürün bulunmasıdır: Cemal Gültekin. Gültekin, hem bir öğretmen, hem il milli eğitim müdürü olması nedeniyle dönemin bürokrasisi içerisinde bir yönetici, hem de Halkevlerinin aktif bir üyesi, Halkevi dergilerinin yayımcılarından ve yazarlarından biri ve Halk Hatipleri Teşkilatı’nın bir görevlisi olması nedeniyle sözü edilen aydın katmanının tipik bir örneğidir. Bu çalışmada Gültekin’e ait olanlar başta olmak üzere, (zaten her iki dergide yayınlanan yazıların büyük kısmını kaleme almış olan) aynı aydın katmanı içerisinde değerlendirilebilecek yazarların siyasi telkin faaliyetleriyle ilişkili yazıları incelenmeye çalışılmıştır. Siyasi nitelikte olmayan yazılar ise bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Böylelikle tek parti

yönetiminin giderek yerleştiği 1930’larda taşra kentlerinde CHP’nin kendine bağlı aydınlar yoluyla yürüttüğü siyasi telkin faaliyetlerinde somut olarak hangi temalara yer verildiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. Halkevi Dergileri

Türk Ocakları’nın kapandığı, CHF III. Büyük Kongresi’nin toplandığı ve Halkevlerinin kurulma kararının alındığı 1931 yılında yeni bir Matbuat Kanunu da hazırlanıp, yürürlüğe sokulmuştur. 25 Temmuz 1931 tarihli 1881 sayılı Matbuat Kanunu, matbaa açma veya gazete ve dergi çıkarma hususunda hükümete son derece geniş bir denetim imkânı vermiştir (Kocabaşoğlu, 2007: 590). Böylelikle Şeyh Sait İsyanı’nın patlak vermesi üzerine 4 Mart 1925’te çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu yoluyla sakıncalı görülen bütün yayınların faaliyetlerine son verildiği bir dönemin ardından (kısa süreli ve kısmi bir basın serbestliğinin de yaşandığı) SCF girişimi sonrasında, basının tamamen rejimin beklentilerine uygun yayın yapmasını sağlamak amaçlanmıştır. Bununla ilgili olarak Nurettin Güz (2001: 91) de ekonomik güçlüklerin yanı sıra uygulanan basın rejimi nedeniyle özel gazete ve dergilerin yayımlanamaması veya yayınlarının kesilmesinin Halkevi dergileri için uygun bir ortam yarattığını düşünmektedir. Dolayısıyla Halkevi yayınlarının büyük oranda “rakipsiz” faaliyet gösterdiğini söylemek mümkündür.

1932-1951 yılları arasındaki Halkevlerinin ilk dönemi süresince³ içerik ve basım kalitesi, yayımlanma süresi ve sıklığı bakımından birbirinden oldukça farklılık arz eden 77 dergi yayımlanmıştır (Güz, 1995). Devlet bütçesinden Halkevlerine aktarılan kaynaklarla finanse edilen bu dergiler, Halkevlerinin kendi çıkardıkları dergileri değiş tokuş etmeleri haricinde masraflarının karşılanması için belli bir meblağ karşılığında satılmıştır (Karpaz, 1974: 71; Güz, 2001: 86).

Bunlar arasında ana yayın, 1933’ten itibaren Ankara Halkevi tarafından çıkartılmaya başlanan *Ülkü*’dür. Bülent Varlık’ın (2001: 270) ifadesiyle “*Ülkü*’de, Kemalist entelijansiyanın önemli bir bölümünü oluşturan yaklaşık 350 yazar, dünya

---

³ Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinin ardından, 11 Ağustos 1951’de kabul edilen 5830 sayılı *Resmî Daire ve Müesseselerin Siyasi Partilere Bedelsiz Mal Devredileceklerine ve Bu Daire ve Müesseselerle Münfesi Derneklere Ait Olup Siyasi Partilere Terkedilmiş Olan Gayrimenkul Mallarla Bu Partiler Tarafından Genel Menfaatler İçin Yapılmış Olan Binaların Sahiplerine ve Hazineye İadesine Dair Kanun* uyarınca mallarının hazineye devredilmesiyle birlikte Halkevlerinin faaliyetleri sona ermiştir. 27 Mayıs sonrasının siyasi ikliminde Halkevlerinin yeniden kurulması imkânı doğmuş, böylece 1963’te Halkevlerinin ikinci dönemi başlamıştır. İkinci döneminde de Halkevlerinin CHP ile yakın ilişkisi devam etmiştir. Neşe Yeşilkaya’ya (2001:117-118) göre 1975’e kadar “sağ Kemalist” bir anlayışı temsil eden Halkevleri fazla etkili olamazken, daha sonra Ahmet Yıldız’ın başkanlığı sırasında “sol Kemalist” bir çizgiye kaymıştır. Bu dönemde “Halkevlerinin tabanında ise devrimci gençlik hareketinin ve sosyalist görüşlerin etkisi giderek artmıştır.” Ancak 12 Eylül darbesi sonrasında birçok dernekle birlikte Halkevleri de kapatılmıştır. 12 Eylül askeri rejiminin ardından siyasi kısıtlamaların kısmen azalması üzerine Halkevleri 1988’de üçüncü kez kurulmuştur. Üçüncü döneminde Halkevlerinin önceki kıyasla kayda değer farklılıklar taşıdığını belirtmek gerekir. Bununla ilgili olarak Yeşilkaya (2001: 118), Halkevlerinin CHP ve aynı çizgideki partilerle ilişkisi devam etse de bunun artık bağımsız bünyeler arasında bir ilişki olduğunu ifade etmektedir.

ve Türkiye'deki dönemseller gelişmelere bağılı olarak görüşlerini sergilemiştir. Bu görüşler, Kemalist yönetimdeki güç dengelerini ve dalgalanmalarını açıkça yansıtmaktadır." Bu bağlamda her ne kadar *Ülkü*, CHP'deki hâkim fikirlere göre Halkevlerinin genel politikasını tanımlıyor olsa da pratikte editörlerinin görüşlerine bağılı olarak derginin tutumu ve sorunlara yaklaşımı değişmiştir. Recep Peker'in 1936'a kadarki editörlüğü döneminde dergi geleneklere fazla itibar etmeden güçlü bir değişim yoluyla hızlı bir modernleşmeyi destekleyen radikal görüşlerin bir ifadesi olmuştur. Daha sonra editör olan Fuat Köprülü ise okuyucuların zevklerine ve isteklerine yahut derginin tirajını artırmaya fazla dikkat etmeden *Ülkü*'nün akademik bir içeriğe sahip olmasına yoğunlaşmıştır. Böylece editör olduğu 1936-1941 yıllarında dergi, didaktik ve tarihsel bir yaklaşıma sahip olmuştur. 1941'den sonraysa Ahmet Kutsi Tecer'in yönetimi altında *Ülkü* sanatın temel alanlarına ve edebiyata ilişkin konulara da yer vermeye başlamıştır (Karpaz, 1974: 71).

Ülkü'nün temel görevi, cumhuriyetin fikir ve prensiplerini bilimsel ve ikna edici bir şekilde açıklamaktır. Esasen cumhuriyetin prensiplerinin yanlış bir şekilde sunulmasının önüne geçmek için CHP, kendine ait bir yayını olan bütün Halkevlerinin *Ülkü* ile Eminönü Halkevinin çıkardığı *Yeni Türk*'ten fikir almalarını tavsiye etmiştir. *Ülkü* de zaman zaman partinin amaçlarına uymayan yazılar nedeniyle bazı dergileri uyarmıştır. Bu anlamda taşra dergileri için her ne kadar çok etkili olmasa da bir kontrol mekanizması işlevi görmüştür. Bunun yanı sıra CHP, Halkevleri dergilerinin editörlerinden kendilerini toplumsal çevre ile özdeşleştirmelerini, köylülerin ilgisini çekmelerini ve kitleler arasında kültürel reformları kökleştirmelerini istemiştir (Karpaz, 1974: 72; Güz, 2001: 86).

2. Halk Hatipleri Teşkilatı

Bu dönemde tek parti iktidarının siyasal telkin faaliyetlerinin bir başka boyutunu ise Halk Hatipleri Teşkilatı oluşturmuştur. Halk Hatipleri Teşkilatı için 1931 yılında hazırlanan talimatnamede böyle bir örgütlenmeye neden ihtiyaç duyulduğu; "Cumhuriyet Halk Fırkasının prensiplerini ve büyük ideallerimizi ve günlük politika vaziyetlerine göre fikir ve maksatlarımızı en müessir telkin vasıtalarından olan söz ile de halka anlatmak" olarak açıklanmıştır. Teşkilatın amacının ise "esaslı telkinlerimizin, gelişigüzel ve hazırlıksız olarak herhangi bir zevat tarafından yapılmasına meydan bırakılmayarak bu mühim işi itinalı bir surette yetiştirilecek, müessir söz söylemeğe liyakatli arkadaşlarımıza yaptırmak" olduğu belirtilmiştir (CHF HHTT, 1931: 5). Bu ifadeler, Halk Hatipleri Teşkilatının dönemin yönetici kadrolarının sözlü propaganda faaliyetlerine yönelik örgütlü bir girişimi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Talimatnamede halk hatiplerinin yapacağı telkinin genel olarak üç alanda yoğunlaşacağı belirtilmiştir. Bunlardan ilki "inkılâbın esaslarını", CHF'nin program ve prensiplerini, "cumhuriyetin faziletlerini ve verdiği, vereceği feyizli neticeleri, milliyetperverliği", ikincisi "Türk medeniyeti[ni], Türk tarihi[ni], Türk

kahramanlıkları[nı]” içeren telkinlerdir. Üçüncüsü ise milli bayramlar gibi önemli günlerde ikinci telkin konularının yanında veya herhangi bir zamanda ülke içindeki duruma bağlı olarak halkı aydınlatmak için günün gereklerine göre değişen mevzularda yapılan telkinlerdir (CHF HHTT, 1931: 6).

Talimatnamede ayrıca seçilip yetiştirilecek hatip adaylarında aranılan özellikler de sayılmıştır. Buna göre hatip adayları, buldukları yörelerde sevilen ve bu işe hevesli kişiler olmalı, partinin ideallerine bağlı bulunmanın yanı sıra telkin edilecek fikirleri “zemin ve zamanın ve o günkü maksadın icabına göre sakin veya hararetle söyleyebilmelidir.” Ayrıca hatipler görevlendirildikleri çevreye uygun şekilde söz söyleme kabiliyetine sahip olmalıdır (CHF HHTT, 1931: 7). Bu anlamda söz konusu göreve seçilecek kişilerde öncelikle bu iş için gönüllülük ve doğal kabiliyet aranmaktadır.

Talimatnamedeki dikkat çekici hususlardan biri, hatiplerin aleni olarak çalışmaması gerektiğinin vurgulanmış olmasıdır:

“Fırkaca hatipliğe memur edilecek arkadaşların bu vazifesi daimi bir hüviyet unvanı gibi bir mevki ve hüviyet yoktur. Bu, sadece Fırkaca Fırka arkadaşlarımıza ve aramızda verilmiş bir vazife demektir. Fırka hatipleri sözlerine (Ben Fırka hatibiyim veya Cumhuriyet Halk Fırkası namına söylüyorum.) tarzında ima dahi olsa bir söz ve fikir ilave etmezler. Vazifelerini sadece o günün icabı olarak ve kendi teşebbüsleri[y]le yapıyor görünürler.” (CHF HHTT, 1931: 10-11)

Dolayısıyla hem halk hatiplerinin bu görevi bir unvan gibi kullanmalarının önüne geçmeye çalışılmış hem de Halk Hatipleri Teşkilatı yoluyla yapılacak propaganda faaliyetlerinin gizli kalması amaçlanmıştır⁴. Böylece halkta, hatiplerin vereceği konferans ve söylevlerin, planlı bir çabanın bir ürünü değil de bireysel bir girişimin sonucu olduğu izleniminin uyanması istenmektedir.

Esasen CHP’nin Halk Hatipleri Teşkilatı ve Halkevleri için belirlemiş olduğu amaçlar büyük oranda örtüşmektedir (Şimşek, 2002: 55). Bu anlamda parti tarafından kurulan ve onun uzantısı olan bu iki örgüt, birbirleriyle iç içe geçmiş bir vaziyette CHP’nin siyasi telkin faaliyetlerinde önemli bir rol oynamışlardır.

---

⁴ Nitekim bu hususa verilen önemin bir göstergesi olarak, dönemin Cumhuriyet Halk Fırkası Katib-i Umumi Recep (Peker) Bey de ayrıca partililere yönelik 11 Kasım 1931 tarihli bir yazıyla bu hükmü hatırlatarak, bu görev verilmiş olanların “Cumhuriyet Halk Fırkası hatibi ibaresini havi kart bastırmaktan veya halk hatipliğini bir sıfat ve unvan gibi kullanmaktan (...) tazhir” edildiklerini belirtme ihtiyacı duymuştur (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 490.1.0.0/2.7.21).

3. 19 Mayıs ve Ortayayla Dergilerinde Telkin

Samsun Halkevinin yayın organı olan *19 Mayıs*, çıkarılmaya başlandığı Kasım 1935 ile Nisan 1950 tarihleri arasında 114 sayı yayımlanmıştır. Tek parti döneminde yayımlanan Halkevi dergilerinin nerelerde, ne zaman ve kaç sayı çıkarıldığına dair değerli bilgiler sunan bir çalışma yapmış olan Nurettin Güz (1995: 74-77), *19 Mayıs*'ın "Halkevi dergileri arasında gerek sayı olarak gerekse düzenli ve uzun yıllar yayın hayatını devam ettirme[si] açısından önemli bir yere sahip" olduğunu düşünmektedir. Bununla beraber derginin kimi zaman yayımlanmadığını ve bazen ayda bir, bazense iki, üç hatta dört ayda bir çıkarıldığını da belirtmek gerekir. Derginin ilk sahibi Dr. Ertuğrul Baykal, neşriyat müdürü Cemal Gültekin'dir. Fakat dergi kapanana kadar her iki mevki, Samsun Halkevi yönetiminde yaşanan değişikliklerin de etkisiyle birçok defa el değiştirmiştir. Uzun hayatı boyunca dergide 300'e yakın kişinin yazıları çıkmıştır. Güz (1995: 76-77) çalışmasında, dergide en fazla yazısı yayımlanan kişilerin isimlerini paylaşmıştır. Bunlardan meslek bilgilerini de verdiklerine bakıldığında, çok sayıda öğretmenin yanında eczacı, ziraat yüksek mühendisi, doktor, yargıç gibi mesleklere rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra dergide İsmet İnönü, Şükrü Kaya, Peyami Safa, Falih Rıfkı Atay, Yunus Nadi, Selim Sırrı Tarcan gibi dönemin önemli figürlerinin yazılarına da yer verildiği görülmektedir.

Sivas Halkevi tarafından Mayıs 1936'da çıkarılmaya başlanan *Ortayayla* ise 16 sayı bu isimle yayımlandıktan sonra Ocak 1939 tarihli 17. sayısıyla birlikte *4 Eylül* adını almıştır. Toplam 51 sayı yayımlanan dergi, İkinci Dünya Savaşı yıllarının zor şartları nedeniyle son sayısının yayımlandığı Mart 1942'de kapanmıştır (Güz, 1995: 97-100). *19 Mayıs*'a benzer şekilde bu derginin yazarları arasında da öğretmenlerin önemli bir yer kapladığı göze çarpmaktadır. Zaten genel itibariyle taşradaki Halkevlerinin faaliyetlerinde en fazla yer alan meslek grubu da öğretmenlerdir.

Öncelikle her iki dergi açısından Halk Hatipleri Teşkilatı'nın faaliyetlerinden adıyla bahseden yalnızca bir tane yazının bulunması dikkat çekicidir. *19 Mayıs*'ta yayımlanan "Halkevi'nin Yeni Halk Hatibi" adlı bu tek makalede ise kahvehanelerde projeksiyonlu konferanslar verildiğinden söz edilmektedir. Ankara'da katıldığı böyle bir konferanstaki izlenimlerini aktaran N. Baydar adlı yazar beklentisinin aksine dinleyicilerin gösterdiği ilgiden duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir. Bu bağlamda "halkı aydınlatma davasında yepyeni bir buluşun ifadesi" olarak gördüğü Halkevlerinin bu tarzdaki çalışmalarının köylerde de gerçekleştirildiğini aktarmaktadır (Baydar, 1938: 11-13).

Söz konusu dergilerde Halk Hatipleri Teşkilatı ile ilgili başka somut bir bilgi yer almamaktadır. Bu durumun, teşkilat talimatnamesinde halk hatiplerinin bu görevlerini belli etmemelerinin açıkça istenmiş olmasından kaynaklanıyor olması muhtemeldir. Bununla beraber bu dergilerin önemli bir özelliği (diğer taşra Halkevi

dergilerinde de görülebildiği gibi) kendi yörelerindeki bir Halkevi veya CHP örgütü faaliyeti yahut resmi bir tören çerçevesinde yapılmış olan konferanslara ve verilmiş söylemlere sayfalarında geniş yer ayırmalarıdır. Söz konusu konferans ve söylemlerin en azından belli bir kısmının CHP'nin bu iş için görevlendirdiği halk hatipleri tarafından verilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. *19 Mayıs* ve *Ortayayla*'da yer alan bu tür metinler incelendiğinde Cemal Gültekin isimli ilginç bir figür karşımıza çıkmaktadır. Başlangıçta Samsun Halkevinde Dil, Tarih, Edebiyat şubesinin başkanı ve daha önce belirtildiği gibi *19 Mayıs*'ın ilk neşriyat müdürü olan Gültekin, ayrıca il eğitim müdürü görevindedir. Ocak 1937'de Sivas il eğitim müdürlüğüne tayin edilmesinin (BCA, 30.11.1.0/110.1.18) ardından Sivas Halkevinde Yayın Kolu başkanlığının yanı sıra yayınına ara verdikten sonra aynı yılın Nisan ayından itibaren yeniden yayımlanmaya başlayan *Ortayayla*'nın da yazı işleri müdürlüğünü yürütmüştür. Hem bir öğretmen hem de idareci olarak Gültekin'in söz konusu dergilerde aldığı görevler, aslında Halkevleri faaliyetleri açısından daha önce de ifade edildiği gibi tipik bir durumdur.

10 Ekim 1938'de CHP Genel Sekreterliği tarafından parti il başkanlıklarına gönderilen bir yazıyla kendi illerindeki halk hatiplerinin isim listeleri talep edilmiştir (BCA, 490.1.0.0/4.19.2). Bu sırada Haziran 1936'da alınan bir karar uyarınca Dâhiliye Vekilinin CHP Genel Sekreterliğini, illerde ise valilerin CHP il başkanlıklarını devralmış olduğunu belirtmek gerekir. Bu yazıya Sivas valisi ve CHP il başkanı Nazmi Toker imzasıyla verilen cevapta iletilen halk hatipleri isim listesinde Kültür Direktörü (il eğitim müdürü)⁵ Cemal Gültekin de yer almaktadır (BCA, 490.1.0.0/1175.126.2).⁶

İlginç olan aynı arşiv dosyası içinde yer alan ancak üzerinde tarih bilgisi bulunmayan Samsun Halk Hatipleri isim listesinde de Cemal Gültekin'in (Maarif Müdürü olduğu bilgisi de verilerek) isminin bulunmasıdır (BCA, 490.1.0.0/1175.126.2). Bu belgenin daha eski tarihli olma ihtimali çok düşük de olsa bulunmakla birlikte, kuvvetle muhtemel tayin olmasına karşın Gültekin Samsun'daki listeden çıkarılma gereği duyulmamıştır. Her hâlükârda bu,

⁵ 1930'lardaki dilde arılaşma çabalarının bir sonucu olarak, 9-16 Mayıs 1935'te yapılan CHP Dördüncü Büyük Kurultayı'nın hemen ardından birçok vekâletin isminde değişikliğe gidilmiş, ayrıca vekâlet yerine de bakanlık ifadesi kullanılmaya başlamıştır. Bu çerçevede Maarif Vekâletinin ismi de Kültür Bakanlığı olarak değiştirilmiştir. Ancak 1941'de eski isme geri dönmüştür. Bununla birlikte söz konusu dönemde, uygulamada hem Kültür Bakanlığı hem de Maarif Vekâleti ifadesi kullanılmıştır. Hatta 1930'ların ikinci yarısındaki kimi resmi belgelerde bu iki ifadenin aynı anda kullanılmış olması bile karşılaşılabilen bir durumdur. Örneğin bakanlığın 1935, 1936, 1937, 1938 ve 1939 yıllarındaki meclisteki bütçe görüşmeleri sırasında hem maarif hem de kültür ifadeleri kullanılmıştır (Demirel, 2012: 310-323).

⁶ Halk hatipleri isim listesinde yer alanlardan İlkokul Başöğretmeni olduğu belirtilen (BCA, 490.1.0.0/1175.126.2) İbrahim Olçaytu'nun da *Ortayayla*'da çeşitli şiir ve düzyazıları yayımlanmıştır. Ancak bunlar, siyasi içerikli yazılar olmadıkları için makalenin kapsamı dışında bırakılmıştır.

Gültekin'in Samsun'da olduğu dönemde de halk hatibi olarak görevlendirilmiş olduğunu göstermektedir.⁷

19 Mayıs ve Ortayayla'nın sayfalarına yansıdığı kadarıyla Gültekin, her iki şehirde de bulunduğu dönemde 19 Mayıs veya Ulusal Ekonomi Haftası gibi önemli tarihlerde, Halkevlerinde düzenlenen Mimar Sinan, Abdülhak Hamit Tarhan gibi önemli kişilikleri anma toplantılarında söylevler vermesinin yanı sıra folklor, dil gibi konularda konferanslar da vermiştir. Halk Hatipleri Teşkilatı talimatnamesinde bu yöndeki ifadeler de hesaba katıldığında, Gültekin'in 1938'den önceki söz konusu faaliyetlerinin bir halk hatibi olarak görevinin icabı olduğunu rahatlıkla ileri sürmek mümkündür. Birbirinden çok farklı konularda söylevler ve konferanslar vermesi ise hatiplerde uzmanlıktan ziyade belagatin arandığının bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

Gültekin'in bu iki dergide yer bulan söylev, konferans ve yazılarına bakıldığında, genel olarak her zaman hepsi bir arada olmamakla birlikte birbirini tamamlayan üç temel ögenin söz konusu olduğu görülmektedir. Bunlar Osmanlı döneminin sert bir şekilde eleştirilmesi, CHP politikalarının halka sağladığı faydalara dikkat çekilerek hararetle savunulması ve bunları hayata geçiren asıl kişi olarak Atatürk'ün övülmesidir. Bu bağlamda söz konusu metinlerde Osmanlı döneminin yönetici sınıfı, halka tamamen yabancı ve faydasız olarak tanımlanmaktadır:

“(…) bizde cumhuriyetten önce havas adlı bir zümre vardı. Bu zümreyi araştırarak olursak orada ulusumuzun özgümlüklerini, orjinalitelerini gösterecek hiçbir şey bulamayız. Çünkü havas denilen bu sınıf suni olarak, yapma olarak yetişmiştir. (...)”

Havas denilen bu zümre, bütün fikirlerini dışarıdan, bütün hayallerini yabancılardan, bütün duygularını ecnebilerden alarak, sırf zihinleriyle memleketin sosyal benliğine zerre kadar uymayan eserler yaratmaya çalışırlardı. (...)”

Hâlbuki halk tamamıyla havasın zıddına hareket ediyor, o kendi benliğini koruyor[du.]” (Gültekin, 1936a: 1-2)

Yöneticilerle halk arasındaki karşıtlığın yarattığı asırlarca devam eden bu olumsuz durumu ise Atatürk'ün ortadan kaldırdığı dile getirilmektedir:

---

⁷ Söz konusu arşiv dosyası içerisinde Samsun Halkevi tarafından iletilmiş olan kendi halk hatipleri isim listesi de bulunmaktadır. Bu listede yer alan kişilerin bir kısmının, *19 Mayıs*'ta şiirler veya çeşitli konularda yazılar yayımlandıkları görülmektedir. Ayrıca dergide bu kişilerin çeşitli konularda verdikleri konferanslara dair haberler de yer almaktadır (BCA, 490.1.0.0/1175.126.2). Bütün bunlar, daha önce de ifade edildiği gibi Halkevleri ile Halk Hatipleri Teşkilatı'nın iç içe geçmiş vaziyette olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Her şey bir yana taşra şehirlerinde bütün bu faaliyetlerin yürütülmesi için ihtiyaç duyulan eğitilmiş kesimlerin kısıtlı olduğunu da belirtmek gerekir.

“(…) bizde halk ve köylü son yıllara kadar münevver genç enenlerimize daima ‘Osmanlı’ gözü ile baktı. Onlara karşı daima küskün ve inançsız davrandı. Çünkü başında onun dilini bilmeyen, dileğini anlamayan hatta daha ileri giderek diliyle alay eden adamlar vardı.

Türk halkı, Türk köylüsü asırlarca o adamların siyasal yanlışlarını kanı ile ekonomik yanlışlarını, savurganlıklarını da alınının teriyle ödedi. Nihayet Türkün dilini anlayan dertlerini sezen, acılarını duyan Atatürk’ünü buldu.” (Gültekin, 1937a: 10)

Bu çerçevede 19 Mayıs 1919, “Türkün beş bin yıldan beri beklediği Atası[nın] anayurda” girişi olarak tasvir edilmektedir:

“Artık bütün Türkler; (...) bu başın arkasında kıyametleri andıran bir fırtına, bir kasırga haline geldi.

Artık eşsiz zaferler, şerefli andlaşmalar, hiçbir milletin tarihinde görülmeyen devrimler, bayındırlaşmalar Türk benliğini üstünleştirdi.

İşte bütün bunları yaratan ve yaşatan 19 Mayıs ve onun biricik dâhisidir.” (Gültekin, 1938a: 1)

Bütün bunların yanında yapılan inkılâpların büyüklüğü ve özgünlüğü de vurgulanmaktadır:

“Türkiye’nin bu baş döndürücü değişimini, sosyal müesseselerin dinamik yürüyüşlerini anlatmak için Avrupa’nın ve Amerika’nın ileri gelen yazıcıları tarafından binlerce eser yazıldığı gibi bundan sonra da yazılacaktır. Çünkü Türk inkılâbı dünya üzerinde şimdiye kadar yapılan inkılâplara nispetle eşsiz bir inkılâptır.” (Gültekin, 1938b: 5)

Esasen bu iki dergideki yazılar yürütülen telkin faaliyetleri açısından ele alındığında, Gültekin’in söylev, konferans ve yazılarında göze çarpan başlıca öğelerin aynı şekilde geçerli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda tek parti rejiminin kökleştiği 1930’ların ruhuna da uygun bir şekilde Atatürk’ün lider imgesini güçlendirmeye yönelik ifadeler ve kişiliğine dair övgüler özellikle dikkat çekicidir. Buradan hareketle her iki dergide de telkin faaliyetleri ile ilişkilendirilebilecek bütün yazılarda bu öge farklı yoğunluklarda da olsa yer almaktadır. Buna göre Atatürk, “Türk tarihinde yeni ve parlak bir devir açan; cihan tarihine eşsiz şeref ve zafer veren, beş dünyada hayretler ve takdirler uyandıran ‘Mustafa Kemal’ adlı

usnomal⁸ bir kahraman” (Gültekin, 1936b: 9), “büyük kurtarıcı” ve “büyük önder”dir:

“Çünkü o; (...) Bozkurt ve oğuz destanlarından, tarihin görüp geçirdiği üsnomal devrimlerden daha üstün destanlar, devrimler yarattı ve yaşattı. (...)

Onun için Atatürk’ü herhangi bir devletin inkılâpçısına, herhangi bir ulusun ihtilalcisine benzetmek en büyük bir hatadır.

O; yakan, yıkan, yaratan ve yaşatan, eşsiz, benzeyişsiz bir dahidir (...)

Atatürk öyle bir şahsiyettir ki ebediyen asrımızın en büyük adamlarının en ön safında bulunacaktır. Bu mevki tarihin ona verdiği bir haktır.” (19 Mayıs, 1936: 1, 3)

“(…) Bu büyük kahraman akıllara hayret veren askeri ve siyasi zaferlerden başka asırların davasını da bir çırpıda hallederek Türke mazinin derinliklerinde kurduğu demokrasiyi asri bir şekliyle iade etti. (...) Bizim için demokrasi ve cumhuriyet bir mağlubiyetin intikamı, ölümden kurtuluşun hatırası, istiklalin, halâsın, namus ve şerefimizle yaşamının bir remzidir (...)

Önümüzde aydınlık bir yol var. Türk milleti Atatürk’ün gösterdiği bu yoldan yürüyerek cihana medeni kabiliyetini ispat edecek ve milletlerin hürriyet ve şeref davasına ebedi bir model olarak kalacaktır.” (Gürsel, 1937: 3)

Esasen bu dergilere hâkim olan söylemde olası muhalif seslerden pek hazzetmeyen bir anlayışın varlığı da sezilmektedir. Öyle ki *Ortayayla*’da Baha Soysal’ın kaleme aldığı bir yazıda “Atatürk yolundan sapacak olanlar[ın] aynı zamanda milletin öz dileklerinden de uzaklaşmış ve millete fenalık etmiş bulunacakları” ifade edilmektedir (Soysal, 1937: 19).

Ayrıca her iki dergide de Osmanlı dönemine ilişkin hayli sert eleştirilere de sıklıkla rastlanmaktadır. Bu durum Tanıl Bora’nın resmi Türk milli kimliğinin öteki-imgesinin Osmanlı dönemi ve “dini dünya görüşünün çerçevelediği eski medeniyet” olduğuna ilişkin yorumuyla uyumludur. Bora’ya göre “milli kimliğin

---

⁸ 1930’lu yıllarda gündeme gelen dilde arlaşma hareketinin bir ürünü olan usnomal veya üsnomal kelimesi, fevkalade kelimesinin yerine türetilmiştir. Örneğin söz konusu çabaların yoğunluk kazandığı bir dönemde hazırlanan CHP’nin 1935 tarihli programında kullanılması tercih edilen kelimeler arasındadır (C.H.P. Programı, 1935). Bunun yanı sıra Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümünün ardından 26 Aralık 1938’de toplanan CHP Büyük Kurultayı’nın daha sonra yayınlanan resmi zabıtları da *Cumhuriyet Halk Partisi Üsnomal Büyük Kurultayının Zabıtı* (1938) başlığını taşımaktadır. Ne var ki sonraki yıllarda bu kelime tabir yerindeyse tutmadığı için kullanımı zamanla bırakılmış, yerine olağanüstü kelimesi geçerlilik kazanmıştır.

öteki-imesi olarak kendi geçmişini, eski kimliği koymas, aynı zamanda eski kimliğe dair yeni bir tasavvur oluşturulması demektir. Bu yeni ‘eski kimlik’ tasavvurunda Osmanlı idaresi, ‘Türk’ün cevherini baskı altında tutarak rüşdünü engelleyen ‘heyûla’ olarak algılan[maktadır.]” Bununla bağlantılı olarak İslam da Türk milli kimliğini özgün kılan unsurların dışında tutulmuştur. Bu bağlamda “İslamın, en azından onun son yüzyıllardaki yozlaşmış, donuklaşmış sayılan uygulamasının Araplara özgülenmesi, kuruluş dönemindeki Türk milliyetçiliğinin bariz özelliklerindedir” (Bora, 1998: 41-42). Esasen ele alınan Halkevi dergileri bu yaklaşımın örnekleriyle doludur. Bunlar arasında ilginç olanlardan biri, Rıfat N. Hattatoğlu (1936: 20) tarafından kaleme alınan “Osmanlı Tarihinde Medrese ve Tekke” adlı makaledir. Hattatoğlu burada öncelikle Osmanlı Devleti’nin “Türk olmayan (...) hiçbir onur, hiçbir kaygı, hiçbir saygı bilmeyen devşirme ve acemi oğlanlıktan gelme adamlara dayan[masından]” yakınmakta ve bunun Türkler açısından yol açtığı zararlardan söz etmektedir:

“Osmanlı tahtı bir salıncak, saray bir tımarhane idi. Öz Türke bu işlerde hiçbir hak ve söz verilmezdi. Bütün bu işlerde medrese müftünün ağzı ile hükmünü sürerdi. Ulema, vüzerâ, kurena, [Yeniçeri vb.] ocak işlerine geleni yaparlar kendi menfaatlerini Türke dinsel bir borç diye tanıtır yüklerlerdi. Bütün yurttâ fikirler medrese baskısı altında idi, kımıldanan uyanık başlar, açık fikirler tekfir edilir, sorgusuz öldürülürdü.

Din hesabına yanılmaca, şaşırtmacadan kuvvet alan medrese halkın şuur ve vicdanlarını da acısız bir kaygı, bilgisiz bir başla asırlarca elinde tuttu.”

Hattatoğlu ayrıca medreselerle tekkeler arasında da yüzyıllarca sürüp giden bir çekişmenin yaşandığını ve bunun da başlı başına halkın acı çekmesine neden olduğunu dile getirmektedir. Ona göre, “medreseden başkaca Türkün kültürüne karışan tekkelerden Türk olan Bektaşî tekkeleriyle ona bağlı kollarını çıkarırsak geriye kalanlar Acem ve Arap tekkeleridir. Denilebilir ki Türkün ince ve temiz başı, Bektaşîlikle yetişip onun medrese ile Arabin ateş ve cehenneminde kavrulan iç varlığına biraz teselli biraz serinlik getirmek istemiştir.” Bununla beraber “tarihte medreseden yetişmiş büyük zekâlı insanlar da yok değildir. Ancak bunlar medresesiz de büyüüp yetişebilecek insanlardandı[r.]” Aslında eski şiir ve musiki tekkelerde gelişmiştir. “Yalnız Türkün temiz benliğinde yeri olmayan mahbup soytarılığını da tasavvuf kılık ve yoluyla Acemden alıp edebiyatımıza sokan da tekkelerdir.” Buradan hareketle Hattatoğlu Türklere “aradığı gün ve ışığı bulup gösteremeyen” Osmanlı tarihinin iki büyük suçlusu olarak nitelediği medrese ile tekkenin “bilgeler yerine en sapa düşüncelerle” Türklerin “fikir kapasitelerini asırlarca süründür[düğünü]” düşünmektedir (Hattatoğlu, 1936: 20-22).

Ele alınan Halkevi dergilerinde CHP idaresinin uyguladığı çeşitli politikaları savunan çok sayıda yazı da yer almıştır. Bu çerçevede özellikle iktisadi kalkınma yolunda atılan adımların ülkeye ve halka sağladığı faydalar sıklıkla vurgulanmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın siyasi olduğu kadar iktisadi bağımsızlığın da kazanılması için yapıldığına dikkat çekilerek cumhuriyet döneminde bu alanda elde edilen başarılar övülmektedir:

“Türk ülkesi üzerine bir kara bulut gibi çökmüş olan sömürge siyasasına son veren bu savaşların en büyük utkusunun zevkini bugün yurdumuzun 4 yanında kurulmuş olan fabrikaların göklere yükselen dumanlarını seyrederken tadıyoruz.” (Gültekin, 1937b: 6)

Bunun yanı sıra sanayileşmeye verilen büyük önem de ilgili dergilere yansımıştır:

“Kemalizm davası Türk istiklali ve Türk milletinin milletler ailesi içinde layık olduğu yüksek mevki[y]e çıkarılması davasıdır. Bu davanın en belli başlı vasıtası sanayileşmektir. Milli kültürün ve milli hayatın yükselmesi, memleketin iktisaden kalkınmasına ve teşkilatlanmasına bağlıdır. Atatürk'ün irade ve azminden doğan inkılâp devleti, ilk gününden itibaren memlekette sanayi in kurulmasını korumuş ve teşvik etmiştir.” (Gürsan, 1937: 12)

Bu alanda kat edilen mesafe de tamamen olumlu bir tablo halinde sunulmaktadır:

“Hudutlarımızı birbirine ulaştıran, şehirlerimizi birbirine bağlayan demirden ağlarıyla, üzerinde yer yer tüten bacalarıyla, verimli toprağı üzerinde refaha ulaşmış sapanını neşeyle süren çiftçisiyle, maden ocaklarında, fabrika atölyelerinde, ticarethanelerinde bütün enerjisi ile çalışan işçi ve ameliyesiyle, milletinin milyonlara varan tasarrufu ile bu yurt bugün iktisaden de yükselmiştir... Yükseliyor... Ve daha da yükselecektir.” (Gürsan, 1937: 16)

Sonuç

Hem 19 Mayıs hem de Ortayayla'daki siyasi içerikli yazılarda sıklıkla işlenen bütün bu temalar, yoğunluğu ve ifade şekli değişmekle birlikte uzun yıllar boyunca Kemalist söylemin (ve bir süre resmi anlatının) bir parçası olmuşlardır. Bu bakımdan söz konusu yayınların özgün olmaktan ziyade 1930'lardaki resmi ideolojinin (sonraki dönemlerde de önemli ölçüde etkisini sürdüren) temel savlarının tekrarlandığı yazılar içerdiğini rahatlıkla söylemek mümkündür. Bu bağlamda iki derginin içerikleri genel itibariyle değerlendirildiğinde, tabir yerindeyse basmakalıp olduklarını belirtmek gerekir. Esasen bu basmakalıp olma

vasfının taşradaki Halkevi dergilerinin büyük bir kısmı için de söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durumun bir sebebi İstanbul ve Ankara'daki Halkevleri tarafından çıkarılan özellikle *Ülkü ve Yeni Türk* gibi dergilerde edebiyat, bilim, siyaset gibi alanlardaki dönemin önemli figürlerinin yazıları yer alırken, taşradaki dergilerin (her ne kadar bu yayınlarda daha sonra siyaset veya edebiyatta başarı elde eden kimi şahıslara⁹ rastlansa da) genel olarak daha alt düzey entelektüel çevreler tarafından yayımlanmasıdır. Bu durum ister istemez dergilerin nitel kalitesini sınırlamışa benzemektedir. Ayrıca bu dergilerin aslen fikir üretmek için değil fikir aşılama amacıyla çıkarıldığını da unutmamak gerekir. Kitlelere fikir aşılama, aşılama arzusu edilenin basit ve hatta sıradan bir biçime sokulmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu anlamda bir propaganda faaliyetinin başarısı, kitlelere aşılama istenen fikir ve anlayışın çarpıcılığı kadar kabul edilebilirliğinde de yatmaktadır. Kitlelerce kabul edilebilirlik ise ancak aşılama anlayışların günlük hayatta tedavüle sokulması ile sağlanabilmektedir. Bunun en önemli boyutunu ise söylemin vülgarize edilmesi oluşturmaktadır. Dolayısıyla taşradaki Halkevi dergilerinin gücü ve anlamı gerçekte bir bakıma basmakalıp olmalarıyla bağlantılıdır.

Esasen taşradaki Halkevi dergileri, (belki birkaç istisna dışında) kültürel olarak anlamlı bir iz bırakacak düzeyde olmamakla¹⁰ birlikte, matbaa, kâğıt, malzeme ve ekonomik kaynaklar konusundaki ciddi sıkıntılara karşın, tek parti iktidarı için önemli bir siyasi işlevi yüklenmişlerdir. İlk olarak Mithat Paşa'nın 1864'te Tuna vilayetinde çıkardığı *Tuna* adlı gazete ile başlayıp Osmanlı İmparatorluğu içerisinde sayıları zamanla artan vilayet gazeteleri, cumhuriyet döneminde varlıklarını sürdürmüş olsalar da giderek işlevsizleşerek 1930'lu yıllarda büyük ölçüde etkinliklerini yitirmişlerdir (Kocabaşoğlu, 1981: 104-105). Taşrada Halkevleri dergileri bir bakıma tek parti idaresi için işte bu boşluğu da doldurmuş ve rejimin siyasi ön kabullerinin bizzat (CHP için güvenilir ve parti tarafından görevlendirilmiş) yerel aydınlar tarafından da aktarıldığı bir yayıncılık faaliyetini meydana getirmiştir. Bu bağlamda *Yeni Türk* ve *Ülkü*'de yazıları yayımlanan

⁹ Buna örnek olarak Karpat (1974: 75-76) Yaşar Kemal'in kariyerinin ilk adımlarını Adana Halkevinde attığını ve 1946 sonrasında Demokrat Parti'nin önemli figürlerinden biri olan Hulusi Köymen'in de Bursa Halkevinin yayın organı *Uludağ*'ın aktif yazarları arasında yer aldığını aktarmaktadır. Ayrıca çok partili hayata geçiş sürecinde 1946'da kurulan ve aynı yıl kapatılan Türkiye Sosyalist Partisi'nin Genel Sekreteri Esat Âdil Müstecaplıoğlu'nun da (11 Aralık 1932'de kurulan) Balıkesir Halkevinin ilk reisi olduğunu ve bu halkevinin yayını olarak 19 Şubat 1933'te çıkarılmaya başlayan *Kaynak* dergisinin Kasım 1934'e kadar neşriyat müdürlüğünü yürüttüğünü ve burada birçok yazı yayımlandığını da eklemek gerekir (Gökmen: 941-942, 947).

¹⁰ Uygur Kocabaşoğlu'na (1981: 120) göre bu "dergilerin nitelikleri konusunda sağlıklı bir yargıya varmak zor" olsa da "büyük bir çoğunluğunun kültür hayatımızda önemli bir etkinliğinin olmadığı söylenebilir. Ancak, *Ülkü, Halk Bilgisi Haberleri, İstanbul, Fikirler, Konya, Taşpınar, Yeni Türk* vb. Halkevi dergilerinin kültür hayatımızda izleri olmuştur." Halkevleri yayınlarına oldukça olumlu bir gözle bakan Mahmut Şakiroğlu'na (1996: 132) göreyse *Ülkü ve Yeni Türk*'ü örnek alarak "belirli bir seviye tuturanlar arasında *Başpınar, Ün, Konya, Gediz, Uludağ, Çorumlu* müstesna yer tut[maktadır]". Ayrıca "*Akpınar, Halkevi, Altan, Doğuş, İnan, Taşpınar* dergileri de içerikleri açısından dikkat çekmektedir."

dönemin tanınmış edebiyatçı, gazeteci ve akademisyenleri ile taşra Halkevleri dergilerinde yazıları yayınlanan öğretmen, memur, idareci gibi yerel aydınlar arasında işlevsel bir fark olduğunu vurgulamak gerekir. Bu çerçevede bu kesimlerden ilki tek parti döneminin siyasi, kültürel ve tarihsel resmi anlatısının üretilmesinde pay sahibiyken, ikincisi daha çok bu resmi anlatının halka aktarılmasından sorumludur. Buradan hareketle birini üretici/yaratıcı aydın, diğerini ise iletici/aktarıcı aydın olarak tanımlamak mümkündür.

Daha önce ifade edildiği gibi gerek Halkevleri gerekse Halk Hatipleri Teşkilatı CHP'nin prensiplerinin ve politikalarının kitlelere benimsetilmesi amacıyla kurulmuştur. Nitekim bu iki örgütün çalışmaları da temelde bu yönde gelişmiştir. Bununla beraber yürütülen telkin faaliyetlerinde en az bunun kadar önemli bir husus olarak, Atatürk'ün kişiliği etrafında yaratılan lider imgesini güçlendirme çabasının da söz konusu olduğu görülmektedir. Esasen Halkevleri dergileri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Buradan hareketle Halkevlerinin 1930'lu yıllarda taşranın toplumsal hayatına günümüzde de kayda değer ölçüde etkisini koruyacak şekilde belli bir Atatürk imgesini nüfuz ettiren önemli kanallardan biri olduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür. Bunun ötesinde son yıllarda bir hayli makale ve monografiye konu olan Halkevleri ve yayınları üzerine yapılacak yeni çalışmalarda Halk Hatipleri Teşkilatı'nın izlerini sürmenin veyahut genel olarak edebiyat veya basın alanında ulusal ölçekte hiçbir zaman tanınmamış taşradaki aydınların yazdıklarına ve söylediklerine daha dikkatli bakmanın, tek parti döneminde geniş kitlelere yönelik sözlü ve yazılı propaganda faaliyetlerinin ne şekilde ve ne tür bir içerikle gerçekleştirildiğini çözümlmek açısından oldukça faydalı olacağını belirtmek gerekir.

Kaynakça

- 1881 Nolu *Matbuat Kanunu*, Resmi Gazete ile neşir ve ilanı: 8 Ağustos 1931, Sayı: 1867.
- 5830 Nolu *Resmî Daire ve Müesseselerin Siyasi Partilere Bedelsiz Mal Devredemeyeceklerine ve Bu Daire ve Müesseselerle Münfesih Derneklere Ait Olup Siyasi Partilere Terkedilmiş Olan Gayrimenkul Mallarla Bu Partiler Tarafından Genel Menfaatler İçin Yaptırılmış Olan Binaların Sahiplerine ve Hazineye İadesine Dair Kanun*, Resmi Gazete ile neşir ve ilanı: 11 Ağustos 1951, Sayı: 7882.
- Baydar, N. (1938). Halkevinin Yeni Halk Hatibi. *19 Mayıs: Samsun Halkevinin Aylık Dergisi*, 25-26, 11-13.
- Bora, T. (1998). *Türk Sağının Üç Hâli: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- C.H.F. *Halk Hatipleri Teşkilatı Talimatı*. (1931). İstanbul: Devlet Matbaası.

- CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi.* (1938). İkincikanun 1938 den 30 Haziran 1938 tarihine kadar, cilt 12, Ankara: Ulus Basımevi.
- CHP halk hatibi, şeklinde bir sıfat ya da unvanın olmadığı, *BCA*, 490.1.0.0/2.7.21.
- C.H.P. Programı Partinin Dördüncü Büyük Kurultayı Onaylamıştır.* (1935). Ankara: Ulus Basımevi.
- Cumhuriyetin 15. yıldönümü hatiplerine ait listeler, *BCA*, 490.1.0.0/1175.126.2.
- Cumhuriyet Halk Partisi Üsnomal Büyük Kurultayının Zabtı, 26.XII.1938.* (1938). Receb Ulusoğlu Basımevi.
- Demirel, A. (2012). *Tek Partinin Yükselişi.* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökmen, Ö. (2007). Esat Âdil Müstecaplıoğlu. *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Sol*, M. Gültekingil (Ed.), içinde (s. 940–947). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gültekin, C. (1936a). Folklorun Önemi. *19 Mayıs: Samsun Halkevinin Aylık Dergisi*, 6, 1-5.
- Gültekin, C. (1936b). 19 Mayıs 1919. *19 Mayıs: Samsun Halkevinin Aylık Dergisi*, 7, 9-10.
- Gültekin, C. (1937a). Sivas Halkevinde Dil Bayramı Gününde Sivas Kültür Direktörü ve Evimizin Yayın Kolu Başkanı Cemal Gültekin Tarafından Verilen Konferans. *Ortayayla: Sivas Halkevi Aylık Dergisi*, 7-8, 8-20.
- Gültekin, C. (1937b). Ulusal Ekonomi Haftasının Açılış Gününde Halkevinde Yapılan Toplantıda Kültür Direktörü C. Gültekin Tarafından Verilen Söylev. *Ortayayla: Sivas Halkevi Aylık Dergisi*, 10-11, 4-7.
- Gültekin, C. (1938a). 19 Mayıs 1919. *Ortayayla: Sivas Halkevi Aylık Dergisi*, 14, 1-2.
- Gültekin, C. (1938b). On Beş Yılın Bayramı. *Ortayayla: Sivas Halkevi Aylık Dergisi*, 16, 5-6.
- Gürsan, İ. (1937). Ticari, İktisadi, Sınai Alandaki Zaferlerimiz-2. *Ortayayla: Sivas Halkevi Aylık Dergisi*, 7-8, 11-16.
- Gürsel, F. (1937). Cumhuriyetimizin 14’üncü Yıldönümü. *Ortayayla: Sivas Halkevi Aylık Dergisi*, 7-8, 1-3.
- Güz, N. (1995). *Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları: Halkevi Dergileri 1932-1950.* Ankara: Bilge Yapım.
- Güz, N. (2001). Halkevleri Dergilerinin Siyasal ve Kültürel Hayatımızdaki Yeri. *Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu Armağanı*, E. Özarslan (Ed.), içinde (s. 83-101). Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Yayınları.

- Halk Hatiplerinin isim listesinin gönderilmesi, *BCA*, 490.1.0.0/4.19.2.
- Hattatoğlu, R. N. (1936). Osmanlı Tarihinde Medrese ve Tekke. *19 Mayıs: Samsun Halkevinin Aylık Dergisi*, 6, 19-22.
- Karpat, K. (1974). The Impact of the People's Houses on the Development of Communication in Turkey 1931-1951. *Die Welt des Islam*, XV (1-4), 69-84.
- Kocabaşoğlu, U. (1981). 1919-1938 Dönemi Basınına Toplu Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksekokulu Yıllığı*, 95-127.
- Kocabaşoğlu, U. (2007). Tek Parti Döneminin 'Matbuat'ı Üzerine Gözlemler. *Mete Tunçay'a Armağan*, T. Bora, M. Ö. Alkan ve M. Koraltürk (Ed.), içinde (s. 573-602). İstanbul: İletişim Yayınları.
- 19 Mayıs, 19 Mayıs 1919 Atatürk günü şehir adına heykel önünde verilen ayta [söylev]. (1936). *19 Mayıs: Samsun Halkevinin Aylık Dergisi*, 8, 1-4.
- Sivas Kültür Müdürlüğü'ne Cemal Gültekin'in tayini, *BCA*, 30.11.1.0/110.1.18.
- Soysal, B. (1937). Teşkilatı Esasiye Kanununun Değişen İkinci Maddesi. *Ortayayla: Sivas Halkevi Aylık Dergisi*, 3, 19-21.
- Şakiroğlu, M. H. (1996). Halkevi Dergileri ve Neşriyatı, *Kebikeç*, 3, 131-142.
- Şimşek, S. (2002). *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi: Halkevleri 1932-1951*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Üstel, F. (2002). Türk Ocakları. *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik*, T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), içinde (s. 268-271). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Varlık, B. M. (2001). Ülkü: Halkevleri Mecmuası. *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Kemalizm*, T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), içinde (s. 263-268). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeşilkaya, N. G. (1999). *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeşilkaya, N. G. (2001). Halkevleri. *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Kemalizm*, T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), içinde (s. 113-118). İstanbul: İletişim Yayınları.